

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia de Securitate et Educatione Civili I (2010)

Tadeusz Tomasz Grzesło „Oksza”, „Wrzos” (1919–2007),
plut. AK, st. sierż. WP, harcmistrz.

Urodził się 30 września 1919 r. w Krakowie w rodzinie Antoniego (1875–1941, kawalerzysta, uczestnik I wojny światowej, krawiec, działacz spółdz. i związkowy) i Antoniny z d. Mirocha (1887–1970, pracownica fabryki cygar). Miał braci Mariana (ps. „Nycz”, 1913–1997, tech. elektromechanik, w kamp. wrześn. plut. 20 pp, sierż. AK, działacz harcerski) i Stefana (ps. „Ciateko”, ur. 1926, mistrz elektrymonter, czł. Szarych Szeregów, w czasie okup. w obozie pracy w Niemczech, po wojnie por. WP, podharcmistrz). Uczęszczał do Szkoły Powszechnej im. św. Mikołaja w Krakowie, gdzie w 1933 r. ukończył siódmą klasę. W tym czasie wstąpił do harcerstwa, do gromady wilczą, a następnie w 1933 r. do 11 Krakowskiej Drużyny Harcerzy. Następnie w latach 1936/37 i 1937/38 uczył się w Seminarium XX. Salezjanów w Jaciążku k. Makowa Mazow., pow. Przasnysz, i w 1938/39 r. w Daszowie, pow. Stryj. Od września 1936 r. do sierpnia 1938 należał do 40. Mazowieckiej DH, a następnie do próbnej drużyny w Daszawie, gdzie pełnił funkcję zastępowego. Ukończył w Hufcu Harcerzy w Stryju kurs drużynowych i otrzymał stopnie drużynowego po próbie i Harcerza Orlego. Po powrocie do Krakowa był w lipcu 1939 r. zastępowym w 9. Podgórskiej DH na obozie w Chełmcu Polskim k. Nowego Sącza. Od 16 sierpnia do 6 września 1939 r. pełnił służbę w krakowskim Pogotowiu Harcerzy jako łącznik komendanta Pogotowia hm. dr. Władysława Szczygła oraz drużynowy grupy harcerskiej przy Komitecie Blokowym LOPP. Grupa przygotowywała kwartał kamienic na wypadek ataku lotniczego, a wchodzące w jej skład dziewczęta sformowały posterunek sanitarny. Od 28 sierpnia do 6 września grupa udzielała pomocy obsłudze działka przeciwlotniczego zainstalowanego na dachu budynku Szkoły Powszechnej im. św. Mikołaja oraz uczestniczyła w transportowaniu rannych do szpitali. Od pierwszych dni okupacji włączył się do konspiracyjnej pracy harcerskiej. Był drużynowym powstałej w grudniu 1939 r. drużyny Szarych Szeregów „Bellafenita”, złożonej z trzech zastępów (piątek), prowadzącej działalność w zakresie samokształcenia, organizacji życia kulturalnego (przedstawienia), przysposobienia wojskowego oraz zajęć harcerskie. Brała ona udział w kolportażu konspiracyjnych wydawnictw, wywiadzie, a także w organizowaniu przetrzutu osób zagrożonych aresztowaniem na Węgry. Na przełomie 1940/41 r. uczestniczyła w prowadzonych pod kryptonimem „Victoria” akcjach małego sabotażu. W latach 1939–1941 pracował dorywczo w „Solvayu”, jako pomocnik murarski i inkasent, a równocześnie w 1940/41 r. ukończył kurs handlowo-biurowy. 28 maja 1941 r. został aresztowany. Po pobycie w obozach przejściowych, od czerwca 1941 r. przebywał w obozie pracy przymusowej przy Hucie Hohenzollern

w Laucherthal (Wirtenbergia). Po nieudanej próbie ucieczki trafił kolejno do więzień w Wiedniu, Salzburgu, Monachium, Ulm i Stuttgarcie. Po zwolnieniu z więzienia ponownie znalazł się w obozie w Laucherthal. 13 października 1942 r. uciekł z obozu i dotarł do Krakowa. Powrócił do pracy konspiracyjnej. Od stycznia 1943 do lipca 1944 r. był zastępcą dowódcy poczty III Odcinka „Granit” Zgrupowania „Żelbet” AK. Pracował w miejskim ośrodku zdrowia. Od 15 kwietnia do 15 września 1943 r. uczestniczył w kursie dywersji i małego sabotażu, a następnie w kursie podoficerów piechoty, po czym otrzymał stopień kaprała. W tym czasie uczestniczył w akcjach „N” i „M”, „October”, „Dożynki u Franka”, a także w przygotowywaniu i kolportażu ulotek satyrycznych. Kierował wywiadem wojskowym, uczestniczył w akcjach sabotażowych na terenie PKP – Parowozownia Dworzec Główny oraz w rozpoznaniu poprzedzającym przeprowadzenie akcji „Luty” (próba odbicia płk. J. Spychalskiego). Kiedy w czasie tych przygotowań 26 maja 1944 r. patrol AK zastrzelił dwóch policjantów, Niemcy 27 maja 1944 r. wykonali przy ul. Botanicznej egzekucję na 40 żołnierzach podziemia – więźniach Montelupich. Wówczas T. Grzesło przeprowadził obserwację egzekucji oraz identyfikację niektórych jej ofiar. Po rozbiciu odcinka na skutek aresztowań, od lipca 1944 r. do 18 stycznia 1945 r. był drużynowym 3. drużyny „Wrzos” 14. komp. 5. baonu Zgrupowania „Żelbet”. 11 listopada 1944 r. otrzymał stopień plutonowego. W grudniu 1944 r. zorganizował pięcioosobową grupę swoich podkomendnych, zakonspirowaną w ramach akcji „NIE”, którą na polecenie dowództwa wprowadził z końcem stycznia 1945 r. do organizującego się Związku Walki Młodych. Od lutego do maja 1945 r. kierował grupą operacyjną Zarządu Wojewódzkiego ZWM, organizując m.in. pierwszy młodzieżowy zespół artystyczny – Teatr Ziemi Krakowskiej ZWM. Równocześnie był instruktorem Wydziału Organizacyjnego Komendy Chorągwi Harcerzy w Krakowie. Następnie, 28 maja 1945 r. w grupie operacyjnej B. Drobnera udał się do Wrocławia, gdzie skupił wokół siebie grupę nastolatków, którą zorganizował jako grupę operacyjną ZWM. 27 lipca 1945 r. został mianowany przewodniczącym Zarządu Miejskiego ZWM we Wrocławiu – był nim do stycznia 1946 r. Równocześnie podjął na terenie Wrocławia działalność harcerską. Wspólnie z phm. Edwardem Emilskim zorganizował od dnia 29 lipca 1945 r. na terenie gazowni miejskiej szkoleniowy obóz dla harcerzy z III Hufca Harcerzy (XIV i IV KDH) z Krakowa. Od 11 sierpnia 1945 r. był członkiem Komitetu Organizacyjnego ZHP, od 7 października zastępcą komendanta, od 20 grudnia tegoż roku p.o. hufcowego, a od 10 lutego 1946 r. hufcowym I Hufca Harcerzy we Wrocławiu. W styczniu 1946 r. otrzymał stopień Harcerza Rzeczypospolitej. Zorganizował rozpoczęty w lutym 1946 r. kurs drużynowych, a latem obóz wędrowny szlakiem „Orlich Gniazd”. Funkcję hufcowego pełnił do 10 listopada 1946 r. Prężnie rozwijająca się praca harcerska polegała głównie na pomocy szkołom w zorganizowaniu normalnych zajęć lekcyjnych, odgruzowywaniu miasta oraz integracji dzieci i młodzieży przybyłej z różnych środowisk. 1 września 1945 r. podjął pracę jako funkcjonariusz milicji w stopniu szeregowego. Po ujawnieniu się w marcu 1947 r. przed organami WUBP we Wrocławiu, w kwietniu tegoż roku został ze służby zwolniony. Poddano go pod dozór służb bezpieczeństwa, które prowadziły jego inwigilację do 1952 r. Pozostawał bez pracy do września 1947 r., kiedy zatrudniono go w Robotniczym Towarzystwie Przyjaciół Dzieci we Wrocławiu, gdzie już

od 1945 r. był inspektorem organizacyjnym. Pracował tam na stanowisku kierownika referatu w Delegaturze Dolnośląskiej, a następnie jako inspektor Zarządu Wojewódzkiego (do kwietnia 1952). W latach 1947–1948 ukończył Specjalne Kursy Pedagogiczne Ministerstwa Oświaty. W 1947 r. został mianowany podharc mistrzem. Od listopada tegoż roku był instruktorem Dolnośląskiej Chorągwi Harcerzy, kolejno jako zastępca komendanta Hufców Harcerzy we Wrocławiu, kierownik referatu Harcerskiej Służby Informacyjnej i komendant Hufca Wrocław–Zachód (2 II 1948 – 2 III 1949). W 1952 r. powrócił do Krakowa i podjął pracę na stanowisku inspektora organizacyjnego Zarządu Wojewódzkiego TPD. Od września 1956 r. był instruktorem lustracyjnym drużyn szkolnych w Wojewódzkiej Komendzie OHPL w Krakowie, a następnie od grudnia 1956 r. do października 1958 r. instruktorem Wydziału Organizacyjnego krakowskiej Komendy Chorągwi Harcerstwa. 1 listopada 1959 r. otrzymał stopień harcmistrza. Od października 1958 r. do października 1961 r. był komendantem Hufca Kraków-Grzegórzki, a następnie do kwietnia 1963 r. kierownikiem Referatu Starszoharcerskiego w komendzie tego hufca i od maja do października 1963 r. ponownie komendantem hufca Kraków-Grzegórzki. W tym czasie był również członkiem Chorągwaniej Komisji Dyscyplinarnej. W roku 1962 przeszedł do pracy do III Wydziału PAN w Krakowie – Zarządu Głównego PTMA – Redakcja „Uraniu” na stanowisko dyrektora biura. 22 lipca 1970 r. otrzymał honorowy stopień Harcmistrza Polski Ludowej. Był szefem Sztabu Akcji „Operacja 1001 – Frombork” (1969–1973), członkiem Chorągwaniej Komisji Kształcenia i Stopni Instruktorskich oraz szefem Chorągwanego Sztabu Obchodów 500. rocznicy urodzin M. Kopernika. W czerwcu 1979 r. przeszedł na emeryturę. Od 1981 r. był członkiem Komisji Historycznej Krakowskiej Chorągwi ZHP, od 1992 r. przewodniczącym Harcerskiego Kręgu Seniorów-Kombatantów, a od 2005 r. honorowym przewodniczącym tego kręgu. Współpracował z Komisją Historyczną Wrocławskiej Chorągwi ZHP oraz redakcją *Słownika biograficznego instruktorów harcerskich Dolnego Śląska 1945–1990*. W 2004 r. otrzymał stopień podporucznika rezerwy.

Zmarł 27 września 2007 r. w Krakowie. Został pochowany 4 października 2007 r. z honorami wojskowymi i harcerskimi na cmentarzu Salwatorskim w Krakowie.

Został odznaczony Krzyżami: Komandorskim (2005), Oficerskim (1983) i Kawalerskim (1975) Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi (1959), Krzyżem Armii Krajowej (1977), Krzyżem Partyzanckim (1985), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1974), Medalem Wojska (1948 – czterokrotnie), Medalem „Za udział w Wojnie Obronnej 1939 r.” (1988), Medalem Zwycięstwa i Wolności (1958), Medalem „Rodła” (1988), Złotym Krzyżem i Krzyżem „Za Zasługi dla ZHP” (1969) z „Rozetą-Mieczami” (1988), Odznaką Grunwaldzką (1958), Odznaką „Honoris Gratia” (2006), Odznaką „Pioniery Wrocławia”, Odznaką „Budowniczy Wrocławia”, Odznaką „Zasłużony dla Chorągwi Wrocławskiej”, Medalem Komisji Historycznej Krakowskiej Chorągwi ZHP (2007). Posiadał tytuły Honorowego Obywatela Fromborka oraz Instruktora–Seniora ZHP.

10 kwietnia 1944 r. zawarł związek małżeński z Władysławą Panek (ur. 1921, mistrz krawiecki, nauczyciel zawodu, podharc mistrzyni), z którą miał dwóch synów: Andrzeja (ur. 1944, techn. górnik i geodeta, podharc mistrz) i Czesława (ur. 1952, technik kolejnictwa).

Archiwum Komendy Chorągwi Krakowskiej ZHP, Rozkazy z lat 1960–1975; T. Gaweł, *Tropami dziejów Komisji Historycznej ZHP Chorągwi Krakowskiej (zarys)*, Kraków 1993, s. 27; Grzesło Tadeusz Tomasz ps. „Oksza”, „Wrzos”, „Żołnierskie Pokolenie” 1997, nr 2, s. 24–26; T. Grzesło, *Ad memoriam (kartki z pamiętnika harcerza)*, „Salwator i Świat” 1994, nr 12, s. 7–8; T. Grzesło, „Bellafenita”. *Z kart dziejów konspiracyjnej drużyny harcerskiej Szarych Szezegów – Związku Walki Zbrojnej w Krakowie (XII 1939 – V 1941 r.)*, „Harcerstwo” 1991, nr 7–9, s. 55–57; T. Grzesło, *Edward Emilski*, „Zeszyty Historyczne ZHP Wrocław” 1991, nr 7, s. 75–76; T. Grzesło, *Egzekucja przy ul. Botanicznej w Krakowie. Relacja naocznego świadka*, „Okruchy wspomnień AK” 1995, nr 14, s. 56–59; T. Grzesło, *Kartki z dziennika harcerza*, „Harcerz Rzeczypospolitej” 1990, nr 9, s. 14–16; T. Grzesło, *Kartki z albumu XX-lecia. Archiwum*, „Harcerstwo” 1965, nr 79, s. 46–47; T. Grzesło, *Kartki z albumu XXX-lecia. Archiwum*, „Harcerstwo” 1966, nr 4/84, s. 47–48; T. Grzesło, *Kartki z dziennika harcerza*, „Harcerz Rzeczypospolitej” 1990, nr 9, s. 14–16; T. Grzesło, *Kartki z wrocławskiego kalendarza*, „Harcerstwo” 1973, nr 9, s. 31–38; T. Grzesło, *Leszek Aleksander Nelicki*, „Zeszyty Historyczne ZHP Wrocław” 1991, nr 8, s. 87–88; T. Grzesło, *Powiedzcie uczciwie – jak zaliczyć staż? Osobiste „trzy grosze” starego instruktora za tle dyskusji Fűrst-Kubski o tradycjach związku*, „Harcerstwo” 1966, nr 12(93), s. 41–42; T. Grzesło, *Zarys – przyczynek do historii 11 Krakowskiej Drużyny Harcerzy im. S. Staszica*, VIII 2001, maszynopis w pos. autora; A. Kiewicz, *Dolnośląskie harcerstwo w latach 1945–1975*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982, s. 6, 20, 21, 25, 38, 49, 53, 275, 276, 305, 307; *Komendanci Chorągwi Krakowskiej ZHP z lat 1956–1996 o swojej pracy*, red. J. Wojtycza, K. Wojtycza, Kraków 1999, s. 64; B. Leonhard, *Kalendarium z dziejów harcerstwa krakowskiego*, Kraków 1984, s. 90; B. Leonhard, *Tadeusz Tomasz Grzesło*, „Zeszyty Historyczne ZHP Wrocław” 1991, nr 9, s. 67–71; B. Rybski, J. Wojtycza, K. Wojtycza, *Materiały do historii Krakowskiej Chorągwi Harcerstwa w latach 1956–1959*, Kraków 2000, s. 8, 27, 83 oraz informację z listu T. Grzesły do autora z 22 VII 2000 r.

Janusz Wojtycza